

**ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СУДОВИ ДОКАЗИ»,
«ДОСУДОВІ ДОКАЗИ» Й «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДОКАЗИ»
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

Сергєєва Д. Б.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

На підставі наукового аналізу джерел із кримінального процесуального права, а також відповідних норм чинного кримінального процесуального законодавства, висвітлені проблемні питання співвідношення понять «судові докази», «досудові докази», «процесуальні докази» та «матеріали кримінального провадження»; висвітлене авторське бачення моменту виникнення доказів у кримінальному провадженні.

Ключові слова: доказ, судовий доказ, досудовий доказ, процесуальний доказ, матеріали кримінального провадження, фактичні дані, суб'єкти доказування.

У теорії та практиці вітчизняного кримінального судочинства вживаються такі терміни, як «процесуальні докази», «досудові докази», «судові докази», а також «матеріали кримінального провадження, що можуть бути визнані доказами». Таке розмаїття понять спричиняє певні труднощі у правозастосовній діяльності щодо надання процесуального значення отриманим у ході її здійснення результатам. Окремими авторами обстоюється думка про те, що у змагальному кримінальному судочинстві докази виникають лише на стадії судового розгляду, тому використання терміну «досудові докази» є таким, що не відповідає чинному процесуальному законодавству.

Зазначеним питанням приділяли увагу такі вчені-процесуалісти та практики, як Арсєнєв В. Д., Дорохов В. Я., Зажицький В. І., Карнєєва Л. М., Костенко Г. В., Лазарева В. О., Лупинська П. А., Миньковський Г. М., Михайловська І. Б., Мотовиловкер Я. О., Нор В. Т., Погорєцький М. А., Строгович М. С., Шейфер С. А., Шумило М. Є., Ейсман О. О. та інші. Проте враховуючи зміни, що відбулися у кримінальному судочинстві із прийняттям кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) 2012 р., а також викликані цими змінами численні дискусії серед учених та практиків із питань доказового права, є підстави констатувати актуальність окресленого питання.

Отже, метою статті є визначення співвідношення понять «процесуальні докази», «досудові докази», «судові докази», «матеріали кримінального провадження, що можуть бути визнані доказами», а також висвітлення авторського бачення щодо моменту виникнення доказу у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із системного тлумачення окремих норм чинного кримінального процесуального законодавства, зокрема положень ч. 2 ст. 23

КПК України, в якій зазначено, що не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України; положень ст. 317 КПК України, яка визначає, що документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності) і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою) та низки інших статей КПК України [1], окремі автори доходять висновку про те, що процесуальні докази з'являються лише в суді, а на стадії досудового розслідування доказів ще немає.

Так, у науковій літературі зазначається, що запровадження засади змагальності й розповсюдження її на досудову процесуальну діяльність мало б означати, що доказами мають бути лише ті фактичні дані, що перевірені судом і покладені в основу його кінцевого рішення у кримінальному провадженні [2].

Шумило М. Є. також із цього приводу вказує, що структура кримінального провадження за новим КПК логічно передбачає, що в ході досудового розслідування збираються матеріали, які можуть бути визнані доказами лише судом [3, с. 27].

Слід погодитися з Погорецьким М. А., Шумилом М. Є. та іншими процесуалістами у констатації факту, що проблема розмежування досудових і судових доказів, а також матеріалів кримінального провадження, які можуть бути визнані доказами, не отримала чіткого й послідовного втілення в законі. Так, окрім зазначених положень ч. 2 ст. 23, ст. 317 КПК України, в яких ідеться про те, що на стадії досудового розслідування отримуються лише матеріали, що можуть бути визнані доказами судом, у КПК України міститься низка норм, що передбачають існування доказів вже на стадії досудового розслідування.

Так, вказівка у законодавчому визначенні поняття доказу у ч. 1 ст. 84 КПК України на те, що на підставі отриманих фактичних даних, які становлять зміст доказу, не лише суд, але й слідчий, прокурор встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, свідчить про можливість визнання слідчим, прокурором, слідчим суддею цих фактичних даних доказами вже на стадії досудового розслідування. Про збирання та оцінку саме доказів, а не матеріалів кримінального провадження, що можуть бути визнані доказами судом, йдеться й у ст. 93, 94 КПК України.

Згідно з вимогами КПК України саме доказами повинні бути обґрунтовані клопотання слідчого, прокурора про обрання запобіжного заходу, при розгляді якого слідчий суддя, суд, на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів, зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, в тому числі вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 178 КПК України). Наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення є підставою для повідомлення особі про підозру (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України). У ч. 2 ст. 22 КПК України зазначається, що сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалі-

зацію інших процесуальних прав, передбачених КПК. Про докази, обсяг яких визначається для дослідження в судовому розгляді, йдеться у ст. 349, 357 КПК України.

Виходячи із розуміння сутнісного призначення доказів у кримінальному судочинстві, яке полягає у тому, що вони, встановлюючи наявність або відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, є підставою для прийняття відповідних рішень у кримінальному провадженні [4, с. 302-303], вважаємо необґрунтованою позицію вчених, які, виходячи із системного аналізу відповідних норм КПК України, роблять висновок про те, що на стадії досудового розслідування доказів ще немає.

В основу кінцевого судового рішення у кримінальному провадженні – вироку суду повинні бути покладені докази, визнані такими судом, тобто судові докази, досліджені ним безпосередньо, окрім випадків, встановлених КПК України. Проте фактичні дані, отримані в передбаченому законом порядку й закріплені у встановленій процесуальній формі слідчим, прокурором, а також стороною захисту, потерпілим, також є доказами, проте доказами досудовими. Звичайно, вони є такими для сторони кримінального провадження, яка їх отримала й обґрунтовує ними певні процесуальні рішення, проте вони є ймовірними для іншої протилежної процесуальної сторони та суду.

Докази, на підставі яких суд виносить кінцеве рішення, «продукуються» лише судом внаслідок змагальної судової процедури. Проте якщо йти логікою, за якою доказів на досудовій стадії не існує, а «відповідно до нової кримінально-процесуальної ідеології, пояснення особи можуть бути дані лише в суді; все інше, що отримано поза судовим засіданням, взагалі не має братися до уваги» [5], що на думку Портнова А. В., «автоматично виключить тортури» [5], то виникає питання доцільності й необхідності взагалі отримувати показання й інші докази на стадії досудового розслідування. Чи можна не брати до уваги показання, коли їх змістом є фактичні дані, на підставі яких необхідно приймати рішення про оголошення особі про підозру, затримання, тримання під вартою чи про застосування іншого запобіжного заходу до підозрюваного тощо?

У цьому контексті Лобойко Л. М. ставить питання про сенс вважати дані, зібрані у цій частині процесу (під час досудового розслідування – прим авт.), доказами, якщо у ній не вирішується питання про винуватість обвинуваченого. Тут же автор зазначає, що «у кримінальному процесі процес доказування із осягнення одного й того ж предмету здійснюється два рази у різних формах, бо цього вимагав і досі вимагає закон. І це є зайвою, надлишковою діяльністю» [6, с. 141-142]. На наш погляд, вважати єдиним призначенням доказів встановлення на їх підставі винуватості особи є підходом, не достатньо обґрунтованим.

На нашу думку, саме на підставі досудових доказів, що оцінені за внутрішнім переконанням суб'єктом доказування як належні, допустимі й достовірні, а їх сукупність як достатня, можуть бути прийняті рішення, що суттєво обмежують права та свободи особи, яка потрапила у сферу кримінального судочинства. Прийняття таких рішень слідчим, прокурором у досудовому розслідуванні на підставі матеріалів кримінального провадження, критерії оцінки яких законом не встановлені, на наш погляд, не відповідає засадам кримінального судочинства.

На нашу думку, слушною є точка зору Погорецького М. А., який вважає, що «процесуальні докази», «досудові докази» і «судові докази» мають місце у криміналь-

ному процесі, проте вони не є рівнозначними поняттями. На погляд вченого, вони співвідносяться між собою як рід і вид. «Процесуальними доказами» є будь-які докази, які використовуються на будь-яких стадіях кримінального процесу; терміни «досудові докази» та «судові докази» правомірно вживати лише на досудових та судових стадіях кримінального процесу відповідно. Отримання останніх двох груп доказів відбувається в різних процесуальних режимах [7, с. 19].

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо доцільним поділ доказів на досудові – визнані доказами стороною кримінального провадження, яка обґрунтовує ними свої висновки у процесуальній діяльності, та не є такими для суду; судові – визнані такими судом. Досудові докази й судові докази є процесуальними доказами, що є родовим поняттям щодо попередніх видових.

При цьому матеріалами кримінального провадження слід визнавати всі без винятку документи та інші матеріали, що стосуються досудового розслідування кримінального правопорушення, тобто навіть ті, що не мають доказового значення у кримінальному провадженні. Так, матеріалами кримінального провадження є не лише докази, але й інші процесуальні документи й матеріали, наприклад, протоколи допиту свідків, які не повідомили важливих для розслідування фактичних даних, неналежні у кримінальному провадженні фактичні дані, відповіді на запити, що за оцінкою слідчого, прокурора не мають доказового значення тощо.

Виходячи із законодавчого визначення кримінального провадження, наданого у п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України, під яким слід розуміти досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, матеріалами кримінального провадження є також протокол судового засідання, матеріали фіксування судового розгляду технічними засобами тощо.

Що стосується матеріалів сторони захисту, то виходячи із положення ч. 6 ст. 290 КПК України, вони можуть не містити матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Причому право прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування. Тобто у матеріалах сторони захисту може не міститися вся зібрана нею інформація про обставини події, яка є предметом досудового розслідування.

Список літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року : Закон України від 13.04.2012 № 4652-VI. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
2. Карабут Л. В. Щодо формування доказів під час досудової кримінальної процесуальної діяльності за новим КПК / Л. В. Карабут. – Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12klvzknk.pd>.
3. Шумило М. Є. загальне поняття доказів у КПК України (наукова інтерпретація нормативної моделі) / М. Є. Шумило // Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка) : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 6-7 грудня 2012 р.). – Х. : Видавець Строков Д. В., 2013. – С. 23-28.

4. Сергеева Д. Б. Сутнісне призначення доказів у кримінальному процесі / Д. Б. Сергеева // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції [«Малиновські читання»], (Острого, 15-16 листопада 2013 р.). – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – С. 302-303.

5. Реформа кримінального судочинства унеможливить тортури в міліції, заявляє Портнов // Режим доступу. – [Електронний ресурс] : <http://www.newsru.ua/ukraine/21aug2010/notorture.html>.

6. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006-2011 роки). Частина 1: Загальні положення і досудове розслідування : монографія / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2012. – 288 с.

7. Погорецький М. А. Актуальні питання теорії доказів / М. А. Погорецький // Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михасенка) : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 6-7 грудня 2012 р.). – Х. : Видавець Строков Д. В., 2013. – С. 15-22.

Сергеева Д. Б. О соотношении понятий «судебные доказательства», «досудебные доказательства» и «процессуальные доказательства» в уголовном процессе Украины / Д. Б. Сергеева // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013 – Т. 26 (65). № 2-2. – С. 337-341.

На основании научного анализа источников по уголовно-процессуальному праву, а также соответствующих норм действующего уголовного процессуального законодательства освещены проблемные вопросы соотношения понятий «судебные доказательства», «досудебные доказательства», «процессуальные доказательства» и «материалы уголовного производства»; освещено авторское видение момента возникновения доказательств в уголовном производстве.

Ключевые слова: доказательство, судебное доказательство, досудебное доказательство, процессуальное доказательство, материалы уголовного производства, фактические данные, субъекты доказывания.

ABOUT CORRELATION OF CONCEPTS «JUDICIAL PROOFS», «PRE-TRIAL PROOFS» AND «JUDICIAL PROOFS» IN CRIMINAL PROCEDURE OF UKRAINE

Sergieieva D. B.

Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine

On the basis of theoretical researches of scientists and also requirements of norms of new criminal-procedure legislation of Ukraine, the problem questions of correlation of concepts «Judicial proofs», «pre-trial proofs», «judicial proofs» and «materials of criminal production», are lighted up.

Deem it wise dividing of proofs into pre-trial – acknowledged proofs by the side of criminal realization, which grounds by them the conclusions in judicial activity, and is not such for a court; judicial – acknowledged such the cramps. Pre-trial proofs and judicial proofs are judicial proofs which are a family concept in relation to previous specific.

Thus, it follows to acknowledge all documents and other materials which touch pre-trial investigation of criminal offence without an exception materials of criminal realization, that even those which do not have an evidential value in criminal realization. Materials of criminal realization are not only proofs but also other judicial documents and materials, for example, protocols of interrogation of witnesses which did not report important for investigation fact sheets are improper in criminal realization fact sheets, answers for queries, that as evaluated by an investigator, public prosecutor, does not have an evidential value and others like that. Materials of criminal realization are also protocols of the judicial meeting, materials of jiggling of judicial trial by hardware's and others like that.

Materials of side of defense cannot contain materials which can be used a public prosecutor in support of guiltiness of defendant in the feasant of criminal offence. At what a right for a decision-making is about a grant or ungrant the public prosecutor of access to such materials, it can be set aside to completion of acquaintance of side of defense with materials of pre-trial investigation. That in materials of side of defense there can be not contain all the information is collected by it about circumstances of event which by the article of pre-trial investigation.

Key words: proof, judicial proof, pre-trial proof, judicial proof, materials of criminal production, factual information, subjects of proving.